

Tri pilere občianskeho odporu: jednota, plánovanie a disciplína¹

[Hardy Merriman](#) 19. november 2010

O úspechu alebo zlyhaní nenásilných hnutí vo svete môžu rozhodnúť tri charakteristiky: jednota, plánovanie a nenásilná disciplína.

Čo prináša pozitívne výsledky nenásilným hnutiam občianskeho odporu?

Keď vychádzame z toho, že v politike sa “moc nedáva, ale berie”, nevyhnutným záverom je, že nenásilné hnutia boli v minulosti úspešné, pretože istým spôsobom dokázali dosiahnuť väčší mocenský vplyv ako ich protivníci.

Tento záver je v rozpore so všeobecne rozšírenou predstavou, že moc v konečnom dôsledku pramení z ovládania materiálnych zdrojov a schopnosti použiť násilie a zároveň otvára celý rad priamo súvisiacich otázok. Ak by bol tento predpoklad úplne správny, nenásilné hnutia by v boji proti lepšie vyzbrojenému a zabezpečenému protivníkovi jednoznačne prehrávali. Dejiny nám však odhaľujú sériu mnohých úspešných nenásilných hnutí siahajúcich viac ako sto rokov dozadu, ktorých protagonisti a dôvody vzniku boli rôznorodé ako ľudstvo samotné. Tu je zopár príkladov:

- V 30. a 40. rokoch minulého storočia získali India svoju nezávislosť účasťou na masívnom odmietaní spolupráce (ekonomické bojkoty, školské bojkoty, štrajky, odmietanie platenia daní, občianska neposlušnosť, rezignácie), ktorá ohrozila ovládateľnosť Indie a v konečnom dôsledku presvedčila Britov, aby odišli;
- Americké hnutie za občianske práva získalo v 50. a 60. rokoch minulého storočia rovnosť práv prostredníctvom nenásilných kampaní ako bojkot autobusovej dopravy v Montgomery a protestné obedové sedenia v Nashville, ktoré využili slabiny inštitucionalizovaného systému segregácie a prilákali podporovateľov z celej krajiny;
- V rokoch 1965-1970 sa Zväz spojených roľníkov rozrástol z malej, prakticky nefinancovanej lokálnej organizácie na hnutie s celoštátnou pôsobnosťou vďaka úspešnému využitiu štrajkov a bojkotov kalifornských vinohradov;
- V roku 1986 sa na Filipínach spojili aktivisti s armádnymi dezertérmi, aby zhromaždili milióny ľudí na demonštráciu proti diktatúre Ferdinanda Marcosa podporovanej USA. Keďže sa mu v dôsledku tohto nenásilného povstania rýchlo zužoval manévrovací priestor, Marcos z krajiny utiekol;

¹ OpenDemocracy.net

<https://www.opendemocracy.net/hardy-merriman/trifecta-of-civil-resistance-unity-planning-discipline>

- V roku 1988 prekonali Číľania strach vytvorený brutálnou diktatúrou Augusta Pinocheta a viedli proti nemu kampaň a demonštrácie. Tieto aktivity podkopali Pinochetovu podporu do takej miery, že mu na vrchole krízy prestali byť lojálni dokonca aj jeho kolegovia – členovia vojenskej junty, a bol prinútený vzdať sa moci;
- V rokoch 1980-1989 zorganizovali Poliaci nezávislý odborový zväz ako súčasť hnutia Solidarita a vymanili svoju krajinu spod Sovietskej nadvlády;
- Protesty a štrajky, ktoré sa stali známymi ako Nežná Revolúcia, viedli v roku 1989 k pokojnej tranzícii od komunizmu k demokracii v Československu. Podobné aktivity viedli k pokojným tranzíciám vo Východnom Nemecku, a v Lotyšsku, Litve a Estónsku v roku 1991;
- Štrajky, bojkoty, občianska neposlušnosť a vonkajšie sankcie, ktoré začali v 80. rokoch minulého storočia, zohrali významnú úlohu pri ukončení apartheidu v Juhoafrickej republike začiatkom 90. rokov;
- V priebehu nasledujúceho desaťročia Srbi (2000), Gruzínci (2003) a Ukrajinci (2004) ukončili autokratickú vládu prostredníctvom mobilizácie s cieľom predísť alebo vzoprieť sa zmanipulovaným volebným výsledkom;
- V roku 2005 ukončili Libanončania okupáciu svojej krajiny sýrskymi vojenskými jednotkami pomocou masívnych nenásilných demonštrácií;
- Nepáľčania v roku 2006 vytvorili masovú neposlušnosť a vynútili si znovunastolenie občianskej vlády;
- Počas rokov 2007-2009, uprostred ozbrojeného povstania proti vojenskému vládcovi, sa Pakistanským právnikom, skupinám občianskej spoločnosti a bežným občanom podarilo vyvinúť tlak na obnovu nezávislého súdnictva a odvolanie zákonov výnimočného stavu.

Keď ľudia neposlúchajú, vládcovia nemôžu vládnuť

Spomínané a iné hnutia občianskeho odporu boli úspešné, pretože vychádzali z pochopenia základného princípu fungovania moci, a síce, že takmer všetky inštitúcie, organizácie a systémy v spoločnosti závisia od pretrvávajúceho súhlasu, spolupráce a poslušnosti veľkého množstva obyčajných ľudí. Z tohto dôvodu, ak sa ľudia rozhodnú odprieť súhlas a spoluprácu organizovaným a strategickým spôsobom, môžu začať disponovať donucovacou mocou. Keď ľudia neposlúchajú, prezidenti, starostovia, generálni riaditelia, generáli a iní “vládcovia” viac nemôžu nekontrolovane vládnuť.

Nástrojmi zmeny boli v týchto prípadoch nenásilné taktiky, ako štrajky, bojkoty, masové demonštrácie, občianska neposlušnosť, vytvorenie paralelných inštitúcií a doslova

stovky iných kreatívnych aktivít. Neboli použité nevyhnutne z morálnych dôvodov, ale skôr z pragmatických. Niektorí z tých, čo sa rozhodli pre občiansky odpor, pochopili ako fungovali stratégie podobných hnutí v iných krajinách alebo v ich vlastnej národnej histórii a uvedomili si, že tento druh odporu má najväčšiu šancu na úspech zo všetkých dostupných možností.

Schopnosti a podmienky

Paralelne s týmito inšpiratívnymi víťazstvami nenásilných hnutí nám však dejiny a súčasný svet poskytujú aj príklady hnutí, ktoré neuspeli alebo boli bezvýsledné. V tom istom roku, keď svet sledoval nenásilné revolúcie v Poľsku a Československu, sa udial aj masaker na Námestí nebeského pokoja Tchien-an-men. V priebehu posledného desaťročia využilo nenásilné taktiky veľké množstvo ľudí v Barme, Zimbabwe, Egypte a Iráne, no tieto hnutia svoje ciele zatiaľ nedosiahli. Občiansky odpor bol nevyhnutnou podmienkou úspechu v boji za právo na sebaurčenie vo Východnom Timore, no zatiaľ čo v mnohých prípadoch bol súčasťou úspešných občianskych hnutí proti okupantom, v Palestíne, Západnej Papui, Západnej Sahare a v Tibete zostávajú tieto boje nevyriešené.

Čo je príčinou rozdielov medzi týmito a ostatnými prípadmi úspešných a neúspešných hnutí?

Faktory, vďaka ktorým rozličné hnutia uspeli alebo zlyhali, sú témou, na ktorej sa aj dobre informovaní odborníci zhodnú len veľmi ťažko.^[1] Každá situácia je veľmi komplexná a preukázanie priamych súvislostí je prinajmenšom zložité. Odborníci, novinári a ostatní najčastejšie uvádzajú dôvod, že o trajektóriách a výsledkoch rozličných prevažne nenásilných hnutí do veľkej miery rozhodovali štruktúry, podmienky a výnimočné okolnosti, v ktorých jednotlivé hnutia fungovali.

Existujú napríklad argumenty, že nenásilné hnutia sú efektívne iba v tých spoločnostiach, kde sa utláčateľ zdráha použiť smrtiacu silu. Iní môžu tvrdiť, že pre úspech hnutia sú rozhodujúce určité ekonomické kritériá (napr. ekonomická ideológia, úroveň príjmov, prerozdelenie bohatstva, prítomnosť strednej triedy) a úroveň vzdelanosti. Ďalší ale tvrdia, že úloha supervelmocí a regionálnych hegemonov je pre výsledok hnutia dôležitejšia ako iné premenné. Dalo by sa citovať množstvo ďalších štruktúr a podmienok, akými sú napríklad etnická diverzita, politická a kultúrna história, veľkosť populácie a rozloha krajiny, z ktorých mnohé môžu skutočne vplývať na priebeh daného hnutia.

Protipólom k faktorom týkajúcich sa štruktúry a podmienok sú faktory založené na schopnostiach hnutia viesť konflikt, teda to, čomu akademici hovoria “konanie”. Za schopnosti a konanie sa označujú tie premenné, nad ktorými má hnutie istú kontrolu: akú taktiku akcie si hnutie zvolí, aký jazyk použije na mobilizáciu a udržanie angažovanosti ľudí, ako buduje koalície, kde a ako zasiahne svojho protivníka a nespočetné množstvo ďalších rozhodnutí, súvisiacich s organizáciou občianskeho odporu.

Podľa môjho názoru ľudia, ktorí prichádzajú do styku s nenásilnými hnutiami a analyzujú ich, často nekladú dostatočný dôraz na faktory založené na schopnostiach, alebo ich prehliadajú. Prečo je to tak je nad rámec tohto článku, ale jedným z dôvodov môže byť to, že ľudia spochybňujú alebo nepoznajú základný predpoklad nenásilnej akcie – a síce, že pomocou zmien v kolektívnom správaní je možné moc presunúť od pevne etablovaných a autoritárskych vládcov na ľudové hnutia. Namiesto toho sa domnievajú, že v prípadoch, keď k tomu došlo, to museli nevyhnutne umožniť vonkajšie faktory a výnimočné okolnosti.

Úlohu, ktorú zohrávajú štruktúry a podmienky pri ovplyvňovaní vývojových trajektórií a výsledkov nenásilných hnutí, je každopádne možné uznať bez toho, aby sme zľahčovali dôležitosť konania a schopností. Na konaní a schopnostiach skutočne záleží – existujú prípady, v ktorých umožnili hnutiam prekonať, obísť, alebo transformovať nepriaznivé podmienky.

V odboroch ako ekonómia a vojenské myslenie sa všeobecne akceptuje, že schopnosti a konanie sú dôležité a niekedy dokonca hrajú prím. Prečo by to teda nemalo platiť aj v prípade nenásilného boja? Armádny generál a generálny riaditeľ korporácie by sa smiali, keby im niekto povedal, že stratégia má len marginálny vplyv na výsledok ich snaženia. Klasické dielo Sun-C' *Umenie vojny* by nebolo také populárne, keby sa ľudia domnievali, že o výsledku sporov a konfliktných interakcií vždy vopred rozhodujú materiálne podmienky.

Odpoveď na úvodnú otázku tohto článku – čo robí nenásilné hnutia efektívnymi? – môžeme začať hľadať tak, že sa pozrieme na strategické voľby a najlepšie postupy, ktoré nám historické hnutia ponúkajú. Existuje množstvo faktorov založených na konaní a schopnostiach, ktoré môžu ovplyvniť výsledok hnutia, ale ak z nich (v záujme jednoduchosti) vydestilujeme tie najpodstatnejšie, získame tri charakteristiky úspešných nenásilných hnutí: jednota, plánovanie a nenásilná disciplína.

Jednota, plánovanie a disciplína

Dôležitosť takýchto atribútov sa na prvý pohľad môže zdať evidentná. Ak však hnutia vnímame prevažne na taktickej a detailnej úrovni, hlboký význam týchto charakteristík a ich ďalekosiahle dôsledky nám občas unikajú. Každú z nich je potrebné podrobnejšie rozvinúť.

Jednota je dôležitá, lebo nenásilné hnutia čerpajú svoju silu z účasti ľudí v rôznych oblastiach spoločnosti. Zjednodušene povedané: na číslach záleží. Čím viac prívržencov hnutie má, tým väčšia je jeho legitimita, moc a repertoár taktík. Úspešné hnutia sa preto neustále snažia osloviť nové skupiny v rámci svojej spoločnosti, napríklad mužov a ženy; mládež, dospelých a starších; mestské a vidiecke obyvateľstvo; minority; členov náboženských inštitúcií; roľníkov, robotníkov, podnikateľov a odborníkov; bohatých, strednú triedu a nižšie ekonomické vrstvy; políciu, vojakov a členov súdnictva, ako aj iných skupín.

Úspešné hnutia chápu, že schopnosť spôsobiť presun lojality a dezerciu v radoch ich nepriateľa je jednou zo silných stránok trvalého občianskeho odporu v záujme zjednocujúcej vízie, a preto neustále oslovujú jeho prívržencov. Napríklad v juhoafrickom hnutí proti apartheidu dokázali pretrvávajúce občianske nepokoje v kombinácii s výzvou za národné zmierenie získať širokú podporu a vytvoriť jednotu vo veci zmeny, dokonca aj medzi niektorými prívržencami spomedzi belochovo, ktorí pôvodne štát apartheidu podporovali.

Účastníci nenásilných hnutí tiež musia robiť komplexné rozhodnutia ohľadom ďalšieho smerovania hnutia. V tomto procese má kľúčový význam *strategické plánovanie*. Bez ohľadu na zásluhy v rámci vlastnej veci, alebo morálne neospravedlniteľné skutky oponenta, sa útlak väčšinou nedá prekonať iba pomocou spontánnych a improvizovaných skutkov odporu, a to ani keď sú dobre zrealizované. Namiesto toho získavajú hnutia hnaciu silu vtedy, keď naplánujú spôsob, akým je možné občiansky odpor systematicky zorganizovať a prijať ľuďmi v spoločnosti tak, aby boli dosiahnuté ciele, na ktoré sa zameriavali.

Nenasilné hnutia musia kreatívne taktizovať v súvislosti s mnohými otázkami, ako napríklad: rozhodovanie o tom, aké stratégie použiť a v akom poradí; vytváranie stimulačných návrhov zmien založených na túžbach a námietkach ľudí, ktorých sa hnutie snaží reprezentovať; plánovanie, na ktoré osoby a skupiny sa taktikou zamerať a aké krátkodobé, strednodobé a dlhodobé ciele sledovať a tiež budovanie komunikačných línií, aby bolo možné vytvárať koalície. Takéto taktizovanie vyžaduje celostnú analýzu situácie, v ktorej sa nenásilný boj odohráva. Súčasťou plánovacieho procesu efektívnych hnutí je formálne alebo neformálne získavanie informácií, načúvanie ľuďom z najnižších vrstiev a neustále analyzovanie vlastných radov, svojich protivníkov a neutrálnych tretích strán počas trvania konfliktu.

Napokon stratégia je efektívna len ak sa uskutoční disciplinovaným spôsobom. Najväčšou hrozbou pre disciplínu v nenásilnom hnutí je to, keď sa niektorí členovia uchýlia k násiliu. Preto sa bežne účastníkom neustále vštepuje *nenásilná disciplína* – schopnosť zostať nenásilný aj napriek provokáciám. Sú na to praktické dôvody. Násilné incidenty spôsobené členmi hnutia môžu dramaticky oslabiť jeho legitimitu a zároveň poskytnúť odporcom hnutia dôvod na použitie represálií. Okrem toho má hnutie, ktoré je konzistentne nenásilné, oveľa väčšiu šancu osloviť širokú škálu potenciálnych spojencov – dokonca aj podporovateľov protivníka – počas trvania odporu.

Komplexné prebádanie týchto atribútov by mohlo byť predmetom viacerých kníh a téma nenásilného odporu si zaslúži, a neustále priťahuje, ďalší systematický výskum. Každé hnutie, ktoré vznikne, prispieva ku kolektívnemu chápaniu tohto fenoménu súborom vedomostí, no toho, čo treba v oblasti skúmania tejto formy politickej aktivity zmapovať a rozvinúť, zostáva stále veľa.

Tieto tri charakteristiky – jednota, plánovanie a disciplína – sú však nadčasové a ako také poskytujú všeobecný rámec, pomocou ktorého môžu členovia a podporovatelia hnutí, ako aj tí, ktorí o nich podávajú správy a skúmajú ich, rýchlo posúdiť stav hnutia. Je jednotné? Má plán? Je disciplinované? Aktivity tých, ktorí tieto princípy nenásilnej akcie stelesňujú, už prerazili cestu k pokojnejšiemu a spravodlivejšiemu svetu. Budúcnosť budú formovať tí, ktorí v tom budú pokračovať.

[1] Pre účely tohto článku definujem ako “úspešné” hnutia tie, ktoré dosiahli svoje stanovené ciele a ako “neúspešné” hnutia tie, ktoré ich nedosiahli. V tejto definícii je zároveň aj časový prvok. Úspešné hnutie môže dosiahnuť svoje stanovené ciele (napr. Oranžová revolúcia na Ukrajine v roku 2004), no komplikácie počas nasledujúcich rokov môžu spôsobiť regres (pre viac informácií ohľadom ukrajinského prípadu, pozri článok zo 17. novembra 2010 “[The struggle after people power wins](#)” Oleny Tregubovej a Oksany Shulyarovej na stránke openDemocracy). Naopak hnutie, ktorému sa nepodarí dosiahnuť stanovené ciele (napr. hnutie za demokraciu v Číne v roku 1989), môže v nasledujúcich rokoch spôsobiť viaceré sprievodné efekty, ktoré vec hnutia konštruktívne posunú vpred (pre viac informácií ohľadom čínskeho prípadu, pozri článok zo 17. novembra 2010 “[Repression’s Paradox in China](#)” od Lestra Kurtza na stránke openDemocracy). Hoci takéto následky nevyhnutne nemenia zaradenie špecifického hnutia medzi “úspešné” alebo “neúspešné”, ich vplyv môže byť silný a z tohto dôvodu ich treba ako také spomenúť.